

nominatus est, ut maneat numerus septuaginta-duarum gentium atque linguarum. Phalech autem propterea commemoratus est, non quod gentem fecerit, (nam eadem ipsa est ejus gens hebræa, eademque lingua;) sed propter tempus insigne, quod in diebus ejus terra divisa est. Nec movere nos debet, quomodo potuerit gigas Nebroth ad illud ætatis occurrere, quo Babylon condita est, et confusio facta linguarum, atque ex hac divisio gentium. Non enim quia Heber sextus est a Noë, ille autem quartus, ideo non potuerunt ad id tempus convenire vivendo. Hoc enim contigit, cum plus viverent, ubi pauciores sunt generationes, minus ubi plures; aut serius nati essent ubi pauciores, maturius ubi plures. Sane intelligendum est, quando terra divisa est, non solum jam natos cæteros filios filiorum Noë, qui commemorantur patres gentium; sed etiam ejus ætatis fuisse, ut numerosas familias haberent, quæ dignæ fuissent nominibus gentium. Unde nequaquam putandum, quod eo fuerint ordine geniti, quo commemorati leguntur. Alioquin duodecim filii Jectan, qui erat filius alius Heber, frater Phalech, quomodo potuerunt jam gentes facere, si post Phalech fratrem suum Jectan natus est, sicut post eum commemoratus est: quandoquidem tempore quo natus est Phalech, divisa est terra. Proinde intelligendum est priorem quidem nominatum, sed longe post fratrem suum Jectan fuisse natum, cujus Jectan duodecim filii tam grandes jam familias haberent, ut in linguas proprias dividi possent. Sic enim potuit prior commemorari, qui erat ætate posterior; quemadmodum prius commemorati sunt ex tribus filiis Noë procreati filii Japhet, qui erat minimus eorum; deinde filii Cham, qui erat medius; postremo filii Sem, qui erat primus et maximus. Illarum autem gentium vocabula partim manserunt, ita ut hodieque appareat unde fuerint derivata; sicut ex Assur Assyrii, et

ex Heber Hebræi: partim temporis vetustate mutata sunt, ita ut vix homines doctissimi antiquissimas historias perscrutantes, nec omnium, sed aliquarum ex istis origines gentium potuerint reperire. Nam quod ex filio Cham, qui vocabatur Mesraïm, Ægyptii perhibentur exorti, nulla hic resonat origo vocabuli: sicut nec Æthiopum, qui dicuntur ad eum filium Cham pertinere, qui Chus appellatus est. Et si omnia considerentur, plura mutata, quam manentia nomina apparent.

CAPUT XII.

De articulo temporis in Abraham, a quo sanctæ successionis novus ordo contexitur

Nunc jam videamus procursum Civitatis Dei, etiam ab illo articulo temporis, qui factus est in patre Abraham, unde incipit esse notitia ejus evidentior, et ubi clariora leguntur promissa divina, quæ nunc in Christo videmus impleri. Sicut ergo Scriptura sancta indicante didicimus, in regione Chaldæorum natus est Abraham: quæ terra ad regnum pertinebat Assyriorum¹. Apud Chaldæos autem jam etiam tunc superstitiones impiæ prævalebant, quemadmodum per cæteras gentes. Una igitur Tharæ domus erat, de qua natus est Abraham, in qua unius veri Dei cultus, et quantum credibile est, in qua jam sola etiam hebræa lingua remanserat; quamvis et ipsa, sicut jam manifestior Dei populus in Ægypto, ita in Mesopotamia servisse diis alienis, Jesu Nave narrante referatur¹: cæteris ex progenie illius Heber in linguas paulatim alias et

¹ Gen. xi, 28. — ² Jos. xxiv, 2.

in nationes alias defluentibus. Proinde sicut per aquarum diluuium una domus Noë remanserat ad reparandum genus humanum, sic in diluuiio multarum superstitionum per uniuersum mundum una remanserat domus Tharæ, in qua custodita est plantatio Civitatis Dei. Denique sicut illie enumeratis supra generationibus usque ad Noë simul cum annorum numeris, et exposita diluuii causa, prius quam Deus inciperet de arca fabricanda loqui ad Noë, dicitur: « Hæ autem generationes Noë¹, » ita et hic enumeratis generationibus ab illo, qui est appellatus Sem, filio Noë, usque ad Abraham, deinde insignis articulus similiter ponitur ut dicatur: « Hæ sunt generationes Tharæ. » Thara genuit Abram et Nachor et Aran; et Aran genuit Lot. Et mortuus est Aran coram Thara patre suo in terra in qua natus est, in regione Chaldæorum. Et sumpserunt Abram et Nachor sibi uxores: nomen mulieris Abram Sara, et nomen mulieris Nachor Melcha, filia Aran². Iste Aran pater Melchæ fuit et pater Jescæ, quæ Jesca creditur ipsa esse etiam Sara uxor Abrahamæ.

CAPUT XIII.

Quæ ratio fecisse videatur, ut in transmigratione Tharæ, qua Chaldæos deserens in Mesopotamiam transiit, nulla filii ejus Nachor facta sit mentio.

DEINDE narratur quemadmodum Thara cum suis regionem reliquerit Chaldæorum; et venerit in Mesopotamiam, et habitaverit in Charra. Tacetur autem de uno ejus filio, qui vocabatur Nachor, tanquam eum non duxerit secum. Nam ita narratur: « Et sumpsit Thara Abram fi-

¹ Gen. vi, 9. — ² Id. xi, 27-29.

» lium suum et Lot filium Aran, filium filii sui, et Saram » nurum suam uxorem Abram filii sui, et eduxit illos de » regione Chaldæorum ire in terram Chanaan: et venit » in Charrain, et habitavit ibi¹. Nusquam hic nominatus est Nachor, et uxor ejus Melcha. Sed invenimus postea, cum servum suum mitteret Abraham ad accipiendam uxorem filio suo Isaac, ita scriptum: » Et accepit puer » decem camelos de camelis domini sui, et de omnibus » bonis domini sui secum, et exurgens profectus est in » Mesopotamiam in civitatem Nachor². » Isto et aliis sacre hujus Historiæ testimoniis ostenditur etiam Nachor frater Abrahamæ exisse de regione Chaldæorum, sedesque constituisse in Mesopotamia, ubi cum patre suo habitaverat Abraham. Cur ergo Scriptura eum non commemoravit, quando ex gente Chaldæa cum suis profectus est Thara et habitavit in Mesopotamia: ubi non solum Abraham filius ejus, verumetiam Sara nurus et Lot nepos ejus commemorantur, quod eos duxerit secum? Cur putamus, nisi forte quod a paterna et fraterna pietate desciverat, et superstitioni adhæserat Chaldæorum, et postea inde, sive poenitendo, sive persecutionem passus, quod suspectus haberetur, et ipse emigravit? In libro enim qui inscribitur Judith, cum quæreret Holofernes hostis Israëlitarum, quænam gens illa esset, utrum adversus eam bellandum fuisset, sic ei respondit Achior dux Ammonitarum: « Audiatur dominus noster verbum de ore » pueri sui, et referam tibi veritatem de populo, qui habitat juxta te montanam hanc, et non exibat mendacium de ore servi tui. Hæc enim progenies populi est » Chaldæorum, et antea habitaverunt Mesopotamiam, quia » noluerunt sequi deos patrum suorum qui fuerunt in terra » Chaldæorum gloriosi, sed declinaverunt de via paren-

¹ Gen. xi, 31. — ² Id. xxiv, 10.

» tum suorum, et adoraverunt Deum cœli, quem cognoverunt, et projecerunt eos a facie deorum suorum, et fugerunt in Mesopotamiam, et habitaverunt ibi dies multos. Dixitque illis Deus eorum, ut exirent de habitatione sua, et irent in terram Chanaan, et illic habitaverunt¹: » et cœtera, quæ narrat Achior Ammonites. Unde manifestum est domum Tharæ persecutionem passam fuisse a Chaldæis pro vera pietate, qua unus et verus ab eis colebatur Deus.

CAPUT XIV.

De annis Tharæ, qui in Charra vitæ suæ tempus implevit.

DEFUNCTO autem Thara in Mesopotamia, ubi vixisse perhibetur ducentos et quinque annos, jam incipiunt indicari factæ ad Abraham promissiones Dei, quod ita scriptum est: « Et fuerunt dies Tharæ in Charra quinque » et ducenti anni, et mortuus est in Charra³. » Non sic autem accipiendum est, quasi omnes hos dies ibi egerit; sed quia omnes dies vitæ suæ, qui fuerunt anni ducenti-quinque, ibi compleverit: alioquin nesciretur quot annos vixerit Thara, quoniam non legitur quoto anno vitæ suæ in Charram venerit; et absurdum est existimare in ista serie generationum, ubi diligenter commemoratur quot annos quisque vixerit, hujus solius numerum annorum vitæ non commendatum esse memoriæ. Quod enim quorundam, quos eadem Scriptura commemorat, tacentur anni, non sunt in hoc ordine, in quo

¹ Judith. v, 5-9. — ² Gen. xi, 32. — ³ Gen. xi, 32.

temporum dinumeratio decessione gignentium et genitorum successione contexitur. Iste autem ordo, qui dirigitur ab Adam usque ad Noë, et inde usque ad Abraham, sine numero annorum vitæ suæ neminem continet.

CAPUT XV.

De tempore promissionis Abraham, qua secundum præceptum Dei exiit de Charra.

Quoniam vero, commemorata morte Tharæ patris Abraham, deinde legitur: « Et dixit Dominus ad Abram: » Exi de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui¹, » etc., non quia hoc sequitur in sermone libri, hoc etiam in rerum gestarum tempore sequi existimandum est. Erit quippe, si ita est, insolubilis quæstio. Post hæc enim verba Dei, quæ ad Abraham facta sunt, Scriptura sic loquitur: « Et exiit Abram, quemadmodum locutus » est illi Dominus, et abiit cum eo Lot. Abram autem » erat quinque et septuaginta annorum, cum exiit ex » Charra⁴. » Quomodo potest hoc verum esse, si post mortem patris sui exiit de Charra? Cum enim esset Thara septuaginta annorum, sicut supra intimatum est, genuit Abraham: cui numero additis septuaginta-quinque annis, quos agebat Abraham, quando egressus est de Charra, fiunt anni centum-quadragesinta-quinque. Tot igitur annorum erat Thara, quando exiit Abraham de illa Mesopotamiæ civitate agebat enim annum ætatis suæ septuagesimum-quintum: ac per hoc pater ejus, qui eum septuagesimo anno suo genuerat, agebat, ut dictum est, centesimum-

¹ Gen. xii, 1. — ² Ibid. 2 et 4.

quadragesimum et quintum. Non ergo inde post mortem patris, id est, post ducentos-quinque annos, quibus pater ejus vixit, egressus est: sed annus de illo loco profectionis ejus, quoniam ipsius septuagesimus-quintus erat, procul dubio patris ejus, qui eum septuagesimo suo anno genuerat, centesimus-quadragesimus-quintus fuisse colligitur. Ac per hoc intelligendum est more suo Scripturam redisse ad tempus, quod jam narratio illa transierat: sicut superius, cum filios filiorum Noë commemorasset, dixit illos fuisse in gentibus et linguis suis¹; et tamen postea quasi hoc etiam in ordine temporum sequeretur, « Et erat, inquit, omnis terra labium unum, et vox una omnibus². » Quomodo ergo secundum suas gentes et secundum suas linguas erant, si una erat omnibus; nisi quia ad illud quod jam transierat recapitulando est reversa narratio? Sic ergo et hic cum dictum esset: « Et fuerunt dies » Tharæ in Charra quinque et ducenti anni, et mortuus » est Thara in Charra³: deinde Scriptura redeundo ad id quod ideo prætermiserat, ut prius de Thara id quod inchoatum fuerat completeretur, « Et dixit, inquit, Dominus ad Abram: Exi de terra tua⁴, » etc. Post quæ Dei verba subjungitur, « Et exiit Abram, quemadmodum » locutus est illi Dominus, et abiit cum eo Lot: Abram » autem erat quinque et septuaginta annorum, cum exiit » ex Charra⁵. » Tunc itaque factum est, quando pater ejus centesimum-quadragesimum et quintum annum agebat ætatis: tunc enim fuit hujus septuagesimus-quintus. Soluta est autem quæstio ista et aliter, ut septuaginta-quinque anni Abraham, quando egressus est de Charra, ex illo computarentur, ex quo de igne Chaldæorum liberatus (14), non ex quo natus est, tanquam tunc potius natus habendus sit.

¹ Gen. x, 31. — ² Id. xi, 1. — ³ Id. 32. — ⁴ Id. xii, 1. — ⁵ Ibid. 4.

II. Sed beatus Stephanus in Actibus Apostolorum cum ista narraret: « Deus, inquit, gloriæ apparuit Abraham » patri nostro, cum esset in Mesopotamia, prius quam » habitaret in Charra, et ait ad illum: Exi de terra tua, » et de cognatione tua, et de domo patris tui, et veni in » terram, quam tibi demonstrabo¹. » Secundum hæc verba Stephani non post mortem patris ejus locutus est Deus Abraham, qui utique in Charra mortuus est, ubi cum illo et ipse filius habitavit; sed prius quam habitaret in eadem civitate, jam tamen cum esset in Mesopotamia. Jam ergo exierat a Chaldæis. Quod itaque adjungit Stephanus: « Tunc Abraham egressus est de terra Chaldæorum, » et habitavit in Charra², » non demonstrat quid sit factum, posteaquam locutus est illi Deus, (neque enim post illa Dei verba egressus est de terra Chaldæorum, cum dicat ei locutum Deum cum esset in Mesopotamia,) sed ad totum illud tempus pertinet quod ait « Tunc, » id est, ex quo egressus est a Chaldæis, et habitavit in Charra. Item quod sequitur: « Et inde postquam mortuus est pater ejus, collocavit illum in terra hac, in qua vos nunc » habitatis, et patres vestri³: » non ait: « Postquam mortuus est pater ejus, exiit de Charra: » sed inde hic eum collocavit: « Postquam mortuus est pater ejus. » Intelligendum est igitur locutum Deum fuisse Abraham, cum esset in Mesopotamia, prius quam habitaret in Charra; sed eum in Charram pervenisse cum patre, retento apud se præcepto Dei, et inde exisse septuagesimo et quinto anno. Collocationem vero ejus in terra Chanaan, non profectionem de Charra, post mortem patris ejus factam esse dicit; quia jam mortuus erat pater ejus, quando emit terram, cujus ibi jam suæ rei cœpit esse possessor. Quod au-

¹ Act. vii, 2, 3. — ² Ibid. 4. — ³ Ibid.

tem jam in Mesopotamia constituto, hoc est, jam egresso de terra Chaldæorum, dicit Deus : « Exi de terra tua, et » de cognatione tua, et de domo patris tui¹, » non ut corpus inde ejiceret, quod jam fecerat, sed ut animum avelleret, dicitur. Non enim exierat inde animo, si spe redeundi et desiderio tenebatur, quæ spes et desiderium, Deo jubente ac juvante, et illo obediente, fuerat amputandum. Non sane incredibiliter existimatur, cum postea secutus esset Nachor patrem suum, tunc Abraham præceptum Domini implere, ut cum Sara conjugæ suæ et Lot filio fratris sui exiret de Charra.

CAPUT XVI.

De ordine et qualitate promissionum Dei, quæ ad Abraham factæ sunt.

JAM considerandæ sunt promissiones Dei factæ ad Abraham. In his enim apertiora Dei nostri, hoc est, Dei veri oracula apparere cœperunt de populo piorum, quem prophetica prænuntiavit auctoritas. Harum prima ita legitur : « Et dixit Dominus ad Abram : Exi de terra tua, » et de cognatione tua, et de domo patris tui, et vade in » terram, quam tibi demonstravero; et faciam te in gen- » tem magnam, et benedicam te, et magnificabo nomen » tuum, et eris benedictus, et benedicam benedicentes te, » et maledicam maledicentes te, et BENEDICENTUR IN TE » omnes tribus terræ². » Advertendum est igitur duas res promissas Abraham : unam scilicet, quod terram Chanaan possessurum fuerat semen ejus, quod significatur,

¹ Gen. xii, 1. — ² Ibid. 1-3.

ubi dictum est : « Vade in terram, quam tibi demonstra- » vero, et faciam te in gentem magnam : » aliam vero longe præstantiorem, non de carnali, sed de spiritali semine, per quod pater est, non unius gentis israheliticæ, sed omnium gentium quæ fidei ejus vestigia consequuntur, quod promitti cœpit his verbis : « Et benedicentur » in te omnes tribus terræ. » Hanc promissionem factam arbitratur Eusebius septuagesimo-quinto anno ætatis Abraham, tanquam mox ut facta est, de Charra exierit Abraham : quoniam Scripturæ contradici non potest, ubi legitur : « Abram erat quinque et septuaginta annorum, » cum exiit ex Charra¹. » Sed si eo anno facta est ista promissio, jam utique in Charra cum patre suo demorabatur Abraham. Neque enim inde exire posset, nisi prius ibi habitasset. Numquidnam ergo contradicitur Stephano dicenti : « Deus gloriæ apparuit Abraham patri nostro, cum » esset in Mesopotamia; prius quam habitaret in Charra²? » Sed intelligendum est, quod eodem anno facta sint omnia, et Dei promissio antequam in Charra habitaret Abraham, et in Charra habitatio ejus, et inde profectio : non solum quia Eusebius in Chronicis ab anno hujus promissionis computat et ostendit post quadringentos et triginta annos exitum esse de Ægypto, quando lex data est; verumetiam quia id commemorat apostolus Paulus³.

¹ Gen. xii, 4. — ² Act. vii, 2. — ³ Gal. iii, 17.

CAPUT XVII.

De tribus excellentioribus gentium regnis, quorum unum, id est, Assyriorum, jam Abraham genito sublimius eminebat.

PER idem tempus eminentia regna erant gentium, in quibus terrigenarum civitas, hoc est, societas hominum secundum hominem viventium sub dominatu angelorum desertorum insignius excellebat, regna videlicet tria, Sicyoniorum, Ægyptiorum, Assyriorum. Sed Assyriorum multo erat potentius atque sublimius. Nam rex ille Ninus Beli filius, excepta India, universæ Asiæ populos subjugaverat. Asiam nunc dico, non illam partem quæ hujus majoris Asiæ una provincia est, sed eam quæ universa Asia nuncupatur, quam quidam in altera duarum, plerique autem in tertia totius orbis parte posuerunt, ut sint omnes, Asia, Europa, et Africa: quod non æquali divisione fecerunt. Namque ista, quæ Asia nuncupatur, a meridie per Orientem usque ad Septentrionem pervenit: Europa vero a Septentrione usque ad Occidentem; atque inde Africa ab Occidente usque ad Meridiem. Unde videntur orbem dimidium duæ tenere, Europa et Africa, alium vero dimidium sola Asia. Sed ideo illæ duæ partes factæ sunt, quia inter utramque ab Oceano ingreditur, quidquid aquarum terras interluit; et hoc mare magnum nobis facit. Quapropter si in duas partes orbem divides, Orientis et Occidentis, Asia erit in una, in altera vero Europa et Africa. Quamobrem trium regnorum, quæ tunc præcellebant, scilicet Sicyoniorum non erat sub Assyriis,

quia in Europa sunt: Ægyptiorum autem quomodo eis non subjacebat, a quibus tota Asia tenebatur, solis Indis, ut perhibetur, exceptis. In Assyria igitur prævaluerat dominatus impiæ civitatis; hujus caput erat illa Babylon, cujus terrigenæ civitatis nomen aptissimum est, id est, confusio. Ibi jam Ninus regnabat post mortem patris sui Beli, qui primus illic regnaverat sexaginta-quinque annos. Filius vero ejus Ninus, qui defuncto patri successit in regnum, quinquaginta-duos regnavit annos, et habebat in regno quadraginta-tres, quando natus est Abraham, qui erat annus circiter millesimus-ducentesimus ante conditam Romam, veluti alteram in Occidente Babyloniam.

CAPUT XVIII.

De iterato alloquio Dei ad Abraham, quo ei et semini ejus Chanaan terra promittitur.

EGRESSUS ergo Abraham de Charra septuagesimo-quinto anno ætatis suæ, centesimo autem quadragesimo et quinto patris sui, cum Lot filio fratris et Sara conjuge perrexit in terram Chanaan, et pervenit usque ad Sichem, ubi rursus accepit divinum oraculum, de quo ita scriptum est: « Et apparuit Dominus Abraham, et dixit illi: Semini tuo » dabo terram hanc¹. » Nihil hic de illo semine promissum est, in quo pater factus est omnium gentium: sed de illo solo, de quo pater est unius israeliticæ gentis; ab hoc enim semine terra illa possessa est.

¹ Gen. xii, 7.

CAPUT XIX.

De Saræ pudicitia in Ægypto per Deum custodita, quam Abraham non uxorem suam esse dixerat, sed sororem.

DEINDE ædificato ibi altari, et invocato Deo, Abraham profectus est inde, et habitavit in eremo, atque inde ire in Ægyptum famis necessitate compulsus est. Ubi uxorem suam dixit sororem, nihil mentitus¹. Erat enim et hoc, quia propinqua erat sanguine: sicut etiam Lot eadem propinquitate, cum fratris ejus esset filius, frater ejus est dictus. Itaque uxorem tacuit, non negavit, conjugis tuendam pudicitiam committens Deo, et humanas insidias cavens ut homo: quoniam si periculum quantum caveri poterat, non caveret, magis tentaret Deum, quam speraret in Deum. De qua re contra calumniantem Faustum Manichæum satis diximus². Denique factum est, quod de Domino præsumpsit Abraham. Nam Pharaon rex Ægypti, qui eam sibi uxorem acceperat, graviter afflicto marito reddidit. Ubi absit ut credamus alieno concubitu fuisse pollutam; quia multo est credibilius, hoc Pharaonem facere afflictionibus magnis non fuisse permissum.

¹ Gen. xii, 8-10. — ² Vide lib. xxi, c. 36.

CAPUT XX.

De successione Lot et Abrahæ, quæ illis salva charitate complacuit.

REVERSO igitur Abraham ex Ægypto in locum unde venerat, tunc Lot fratris filius ab illo in terram Sodomorum, salva charitate, discessit. Divites quippe facti erant, pastoresque multos pecorum habere cœperant, quibus inter se rixantibus, eo modo familiarum suarum pugnacem discordiam vitaverunt. Poterat quippe hinc, ut sunt humana, etiam inter ipsos aliqua rixa consurgere. Proinde hoc malum præcaventis Abrahæ verba ista sunt ad Lot: « Non sit rixa inter me et te, et inter pastores meos et » pastores tuos, quia homines nos fratres sumus. Nonne » ecce tota terra ante te est? Discede a me: si tu in sinis- » tram, ego in dextram; vel si tu in dextram, ego in sinis- » tram¹. » Hinc fortassis effecta est inter homines pacifica consuetudo, ut quando terrenorum aliquid partiendum est, major dividat, minor eligat².

¹ Gen. xiii, 8-9. — ² Senec. lib. vi. declam.

CAPUT XXI.

De tertia promissione Dei, qua terram Chanaan Abraham et semini ejus in perpetuum pollicetur.

Cum ergo digressi essent, separatimque habitarent Abraham et Lot necessitate sustentandæ familiæ, non fœditate discordiæ, et Abraham in terra Chanaan, Lot autem esset in Sodomis, oraculo tertio Dominus dixit ad Abraham: « Respicens oculis tuis vide a loco in quo nunc tu es, » ad Aquilonem, et Africum, et Orientem, et Mare, quia » omnem terram quam tu vides, tibi dabo, et semini tuo » usque in sæculum, et faciam semen tuum tanquam arenam terræ. Si potest aliquis dinumerare arenam terræ, » et semen tuum dinumerabitur. Surgens perambula terram in longitudinem ejus, et in latitudinem, quia tibi » dabo eam¹. » In hac promissione utrum sit etiam illa, qua pater factus est omnium gentium, non evidenter apparet. Potest enim videri ad hoc pertinere: « Et faciam » semen tuum tanquam arenam terræ: » quod ea locutione dictum est, quam Græci vocant hyperbolen; quæ utique tropica est, non propria. Quo tamen modo, ut cæteris tropis uti solere Scripturam, nullus qui eam didicit, ambigit. Iste autem tropus, id est, modus locutionis fit, quando id quod dicitur, longe est amplius, quam quod eo dicto significatur. Quis enim non videat, quam sit incomparabiliter amplior arenæ numerus, quam potest esse omnium hominum ab ipso Adam usque ad terminum sæculi? Quanto ergo magis quam semen Abraham, non solum quod

¹ Gen. xiii, 14-17.

pertinet ad isaëliticam gentem, verumetiam quod est, et futurum est, secundum imitationem fidei, toto orbe terrarum in omnibus gentibus. Quod semen, in comparatione multitudinis impiorum, profecto in paucis est: quamvis et ipsi pauci faciant innumerabilem multitudinem suam, quæ significata est secundum hyperbolen per arenam terræ. Sane ista multitudo, quæ promittitur Abraham, non Deo est innumerabilis, sed hominibus: Deo autem nec arena terræ. Proinde quia non tantum gens isaëlitica, sed universum semen Abraham, ubi est et promissio, non secundum carnem, sed secundum spiritum plurium filiorum, congruentius arenæ multitudini comparatur; potest hic intelligi utriusque rei facta promissio. Sed ideo diximus, quod non evidenter appareat, quia et illius gentis unius multitudo, quæ secundum carnem nata est ex Abraham per ejus nepotem Jacob, in tantum crevit, ut pene omnes partes orbis impleverit. Et ideo potuit et ipsa secundum hyperbolen arenæ multitudini comparari; quia et hæc sola innumera est homini. Terram certe illam solam significatam, quæ appellata est Chanaan, nemo ambigit. Sed quod dictum est: « Tibi dabo eam, et semini tuo usque in sæculum: » potest movere nonnullos, si « Usque in sæculum » intelligant in æternum. Si autem « In sæculum » hoc loco sic accipiant, quemadmodum fideliter tenemus, initium futuri sæculi a fine præsentis ordiri, nihil eos movebit; quia etsi expulsi sunt Isaëlitæ de Jerosolymis, manent tamen in aliis civitatibus terræ Chanaan, et usque in finem manebunt: et universa terra illa cum a Christianis inhabitatur, etiam ipsum semen est Abraham.

Abraham, qui dicitur in Gen. xiii, 14-17. — Gradit Abraham Deo, et deputatum est illi ad justitiam.

¹ Gen. xiii, 14-17.